

<http://dx.doi.org/10.16926/zc.2019.45.20>

Cezary GĘBICKI

Sprawozdanie merytoryczne z działalności Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego w okresie od marca 2018 r. do lutego 2019 r.

W okresie sprawozdawczym Zarząd i członkowie Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego wykazywali wielostronną aktywność w zakresie prac badawczych, działalności edukacyjnej oraz popularyzacji wiedzy o mieście i regionie częstochowskim, a także podejmowali działania zmierzające do zachowania i ochrony najcenniejszych walorów przyrodniczych Częstochowy. Miarą aktywności naukowej członków naszego Towarzystwa są kolejne publikacje naukowe składane do 44. i 45. tomu „Ziemi Częstochowskiej”, a także inne pozycje wydawnicze opublikowane lub przygotowane do druku w 2018 r.

CzTN rozwijał ożywioną współpracę z krajowymi towarzystwami naukowymi, innymi podmiotami naukowymi oraz organizacjami społecznymi i pozarządowymi w zakresie wyżej wymienionych form aktywności, a także w promowaniu wartości artystycznych i kulturalnych. Na podkreślenie zasługuje owocna współpraca nawiązana przez zespół badawczy naszego Towarzystwa z Urzędem Miejskim w Częstochowie, w zakresie wspierania terenowych badań naukowych o charakterze waloryzacyjnym, ich dofinansowania oraz finansowego wsparcia dla działań wydawniczych CzTN.

Na szczególne podkreślenie zasługuje udział prof. dr hab. Julii Dziwoki (sekreterza naukowego CzTN) w obradach **II Kongresu Towarzystw Naukowych** w Polsce, poruszającego ważny temat *Roli towarzystw naukowych w rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej*, który miał miejsce w dniach 14–15 września 2018 r. w budynku Uniwersytetu Adama Mickiewicza Collegium Minus w Poznaniu. Podczas obrad kongresu prof. Dziwoki wygłosiła referat pt. *Miasto i region w badaniach Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego*. Przedstawione dokonania naukowe naszego Towarzystwa wzbudziły zainteresowanie oraz uznanie innych towarzystw krajowych. Osiągnięcia naszego Towarzystwa zostały uhonorowane wyborem (19 lutego 2019 r.) prof. dr hab. Julii

Dziwoki na członka **Rady Towarzystw Naukowych** przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, w kadencji 2019–2022.

Prezydium Zarządu CzTN pracowało w składzie:

- dr Cezary Gębicki – prezes CzTN,
- prof. dr hab. Beata Urbanowicz – wiceprezes CzTN, redaktor „Ziemi Częstochowskiej”,
- prof. dr hab. Julia Dziwoki – sekretarz naukowy,
- mgr Jacek Koj – skarbnik,
- mgr Iwona Słabosz – sekretarz organizacyjny.

Funkcje członków Zarządu pełnili:

- dr Barbara Majchrzak,
- mgr inż. Marek Nowak,
- dr Tomasz Andrzej Nowak,
- mgr Andrzej Paszta,
- mgr Zbigniew Stańczyk.

Obecnie do Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego należy 105 członków czynnych, z czego 12 samodzielnych pracowników naukowych (w tym 3 profesorów emerytowanych). Nadal największą reprezentację mają dyscypliny humanistyczne (w tym historyczne), a stosunkowo niewielką – nauki przyrodnicze i ścisłe.

W omawianym okresie odbyło się 9 **comiesięcznych roboczych zebrań** Zarządu Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego (w czwartki, a od drugiej połowy roku w poniedziałki). Zgodnie z przyjętym harmonogramem omawiano na nich m.in.: aktywność członków Towarzystwa, także w zakresie terminowości opłacania rocznych składek członkowskich (22 marca), promocji osiągnięć CzTN-u w mieście i regionie częstochowskim, stan przygotowań do druku kolejnych (44. i 45.) numerów „Ziemi Częstochowskiej” (24 maja) oraz do konferencji naukowej poświęconej edukacji regionalnej (24 maja, 6 września), aktywność naukową w zakresie planowanych przyrodniczych badań naukowych na obszarze miasta Częstochowy i w regionie częstochowskim (21 czerwca), źródła finansowania badań naukowych oraz działalności wydawniczej Towarzystwa (21 czerwca, 26 listopada), organizację uroczystego zebrania naukowego poświęconego pamięci dr. Andrzeja Skalskiego (21 czerwca), utworzenie rezerwatu przyrodniczego „Gąszcz” w Częstochowie (Mirów) (26 listopada), przygotowania zebrania sprawozdawczego (21 lutego) oraz poruszano bieżące problemy organizacyjne.

Podobnie jak w poprzednich latach spotkania członków Zarządu odbywały się w firmie *Halim*, korzystając z uprzejmej gościnności właścicieli tego przedsiębiorstwa handlowego, udostępniającego ponadto pomieszczenie na archiwum i bibliotekę CzTN-u.

Podobnie jak w latach poprzednich organizowano comiesięczne (w ostatnie poniedziałki każdego miesiąca) zebrania naukowe, które odbywały się w sali od-

czytowej Biblioteki Publicznej im. Władysława Biegańskiego w Częstochowie. Treści wygłoszonych referatów reprezentowały różnorodną tematykę badawczą zarówno z dziedziny nauk przyrodniczych jak i humanistycznych. Większość referatów wygłosili członkowie CzTN, a poza nimi zaproszeni goście spoza naszego Towarzystwa. Łącznie wygłoszono 9 referatów naukowych:

26 marca 2018 r. – *Portret Częstochowy i okolic w literaturze dla dzieci*. Prelegent: dr Edyta Skoczylas-Krotla, kierownik Zakładu Podstaw Edukacji Elementarnej i Metodyki Uniwersytetu im. Jana Długosza w Częstochowie (członek CzTN).

23 kwietnia 2018 r. – „Radość z odzyskanego śmietnika”. *Problemy społeczne miasta Częstochowy na progu niepodległości*. Prelegent: Jarosław Kapsa, Częstochowa.

28 maja 2018 r. – *Działalność niektórych organizacji politycznych w powiecie częstochowskim w latach 1920 – 1939, na podstawie raportów Referatu Bezpieczeństwa Starostwa Powiatowego w Częstochowie*. Prelegent: mgr Zbigniew Sperka, pracownik IPN (oddział w Częstochowie).

18 czerwca 2018 r. – *Częstochowa, jakiej nie znamy*. Prelekcja przyrodnicza w terenie. Prelegenci: dr Barbara Majchrzak, mgr Krzysztof Pierzgałski, mgr Jacek Koj (członkowie CzTN). W prelekcji uczestniczyli zaproszeni goście, w tym dyrektor i pracownicy Muzeum Częstochowskiego, przedstawiciele LOP, organizacji „Przytulnia”, PTTK, grupy Elanex i inni.

24 września 2018 r. – *Sesja naukowa poświęcona pamięci doktora Andrzeja Skalskiego – w 80. rocznicę jego urodzin. Wspomnienie o Andrzeju Skalskim – uczonym, dydaktyku, organizatorze*. Wygłoszono 3 referaty. Prelegent prowadzący: dr Ewa Kaczmarzyk (członek CzTN) oraz zaproszeni goście. Zebranie współorganizowane z Muzeum Częstochowskim odbyło się w Sali Reprezentacyjnej Muzeum (Ratusz Miejski).

19 października 2018 r. – *Konferencja Naukowa Edukacja regionalna w kształtowaniu człowieka i obywatela XXI wieku*. Konferencja współorganizowana przez Muzeum Częstochowskie i Uniwersytet im. Jana Długosza w Częstochowie.

26 listopada 2018 r. – *Uroczysko „Gąszcz” – społecznie wspierany projekt rezerwatu*. Referują: dr Cezary Gębicki, mgr Krzysztof Pierzgałski (członkowie CzTN), z udziałem zaproszonych gości, zwolenników utworzenia rezerwatu przyrodniczego.

17 grudnia 2018 r. – *Prezentacja i promocja 44. tomu „Ziemi Częstochowskiej” – monografii autorstwa Zbigniewa Stańczyka (członka CzTN), połączona z zebraniem opłatkowym*.

28 stycznia 2019 r. – *Badania archeologiczne przy kościele parafialnym pw. św. Marii Magdaleny w Koziegłowach w 2018 roku*. Prelegent: mgr Zbigniew Małek (członek CzTN).

Większość wygłoszonych referatów – po odpowiednim opracowaniu – zostanie opublikowane w kolejnym, 45. numerze „Ziemi Częstochowskiej”.

Wiosną 2018 roku grupa członków Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego pod kierunkiem prezesa Cezarego Gębickiego złożyła prezydentowi miasta Częstochowy Krzysztofowi Matyjaszczykowi propozycję wykonania ponownej (od roku 2008) **waloryzacji przyrodniczej** wybranych, najcenniejszych przyrodniczo ekosystemów i siedlisk miejskich Częstochowy, poszerzonej o kilkanaście nowych powierzchni badawczych. Efektem rozmów z władzami miasta, przy aktywnym udziale honorowego prezesa CzTN prof. Mariana Głowackiego, było podpisanie stosownej umowy. Badania rozpoczęto w lipcu 2018 r. i pierwszy ich etap ukończono w październiku tego roku. W skład zespołu badawczego weszli członkowie CzTN: dr Cezary Gębicki (zoolog, ekolog zwierząt bezkręgowych) – kierownik merytoryczny badań, mgr Jerzy Zygmunt (zoolog, ekolog zwierząt kręgowych) – kierownik logistyczny, dr Barbara Majchrzak (botanik, ekolog roślin naczyniowych), mgr Krzysztof Pierzgalski (hydrobiolog, teriolog) oraz współpracownicy z innych ośrodków naukowych, w tym z Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie oraz Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Obecnie trwają przygotowania do kolejnego sezonu badawczego. Łącznie, do końca 2020 roku przebadanych zostanie ok. 100 ekosystemów miasta (lądowych i wodnych), praktycznie na całym jego obszarze. Końcowe wyniki zostaną przedstawione w formie obszernego i kompleksowego sprawozdania i dodatkowo opublikowane na stronie internetowej Urzędu Miasta. Planowane jest również (w 2020 lub 2021 r.) zorganizowanie (przy współudziale pracowników Wydziału Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Leśnictwa Urzędu Miasta w Częstochowie) **konferencji naukowej** o zasięgu regionalnym, poświęconej przyrodzie miasta, jej zagrożeniom i ochronie.

W ramach działalności naukowej i dydaktycznej zorganizowano 26 października 2018 r. we współpracy z pracownikami Muzeum Częstochowskiego oraz Uniwersytetu im. Jana Długosza w Częstochowie konferencję naukową na temat: ***Edukacja Regionalna w kształtowaniu człowieka i obywatela XXI wieku***. Przedmiotem konferencji było wieloaspektowe znaczenie edukacji regionalnej w kształceniu dzieci i młodzieży, a także osób dorosłych dla potrzeb XXI wieku. Zaprezentowano osiągnięcia w tym zakresie nauk humanistycznych (historia, pedagogika) oraz przyrodniczych (przyrodoznawstwo, ekologia, ochrona przyrody i środowiska). Praktyczny aspekt edukacji regionalnej przedstawiły organizacje pozarządowe, w tym m.in. Liga Ochrony Przyrody, a także Muzeum Częstochowskie, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego oraz nauczyciele szkół regionu częstochowskiego. W obradach uczestniczyli: pracownicy naukowcy i dydaktyczni Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie oraz innych uczelni i instytucji naukowych, Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego, Muzeum Częstochowskiego, przedstawiciele dyrekcji Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, firmy

CEMEX, nauczyciele szkół podstawowych i ponadpodstawowych, działacze LOP, członkowie organizacji pozarządowych oraz inne osoby zainteresowane problematyką edukacji. Wygłoszono 17 referatów:

1. Andrzej Wierzbowski – *Rola muzeów i terenowych obiektów geologicznych w edukacji regionalnej nauk o Ziemi*;
2. Monika Krzeczyńska, Andrzej Wierzbowski, Paweł Woźniak, Anna Śliwińska-Wyrzychowska – *Rola Geoparku Północnej Jury w edukacji, geoturystyce i ochronie środowiska abiotycznego*;
3. Katarzyna Kasprowska-Nowak – *Edukacja geologiczna w regionie (na przykładzie Śląska Cieszyńskiego)*;
4. Aleksandra Pacułt, Monika Wosik, Anna Śliwińska-Wyrzychowska, Renata Musielińska, Agnieszka Bąbelewska, Monika Bogdanowicz – *Możliwości wykorzystania terenów przemysłowych do celów edukacyjnych i rekreacyjno-sportowych na przykładzie kamieniołomu Lipówka CEMEX w Rudnikach*;
5. Cezary Gębicki, Barbara Majchrzak, Krzysztof Pierzgalski – *Znaczenie przyrodniczych ścieżek dydaktyczno-edukacyjnych w edukacji regionalnej na przykładzie miasta Częstochowy*;
6. Aneta Marek – *Rola tablic i ścieżek dydaktycznych Ziemi Kłodzkiej w kształtowaniu edukacji regionalnej*;
7. Barbara Mastaj – *Stawiam na przyrodę, czyli edukacja ekologiczna w Zespole Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego*;
8. Ewa Kaczmarczyk, Elżbieta Janik – *Edukacja przyrodnicza w Muzeum Częstochowskim od połowy XX wieku do współczesności. Wybrane projekty edukacyjne*;
9. Juliusz Sętowski – *Działalność edukacyjna ODDC na terenie Miasta Częstochowy. Wycieczki, warsztaty, prelekcje*;
10. Agnieszka Miry – *Powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi, a zapamiętam, pozwól mi zrobić, a zrozumiem (Konfucjusz) – metody aktywizujące edukację dzieci i młodzieży wykorzystywane na lekcjach z dziedziny sztuki w Muzeum Częstochowskim*;
11. Izabela Wrona-Meryk – *Wychowanie ideologiczne młodzieży w częstochowskich szkołach zawodowych w latach 1945–1989*;
12. Katarzyna Zalas – *Edukacja regionalna w szkołach powszechnych w Częstochowie w okresie międzywojennym*;
13. Edyta Skoczylas-Krotla – *Literatura piękna w edukacji regionalnej dziecka*;
14. Zbigniew Stańczyk – *Znaczenie bibliotek miejskich w edukacji regionalnej, na przykładzie Biblioteki Miejskiej nr 1 w Częstochowie*;
15. Jarosław Kapsa – *Region czy pogranicze; problemy poznawcze*;
16. Wiesława Struska, Marta Romanowska – *„Niezwyczajna Częstochowa w oczach zwykłego przedszkolaka”. Innowacja pedagogiczna (tutoring przedszkolny)*;

17. Aleksandra Możdżeń, Ewa Dróżdż – *Teatralnym krokiem przez Jurę* – cykl zajęć terenowych.

Konferencji towarzyszyły wybrane fotogramy z wystawy fotograficznej członka Zarządu CzTN Marka Nowaka, pt. *Gąszczyk w 4 odsłonach*.

Innym przedsięwzięciem naukowym było zorganizowanie we współpracy z Muzeum Częstochowskim **sesji naukowej** poświęconej pamięci dr. Andrzeja Skalskiego – w 80. rocznicę jego urodzin. Wygłoszono trzy referaty:

- Dr Ewa Kaczmarzyk – *Wspomnienie o doktorze Andrzeju Skalskim jako muzealniku i naukowcu*;
- Prof. dr hab. Marian Głowacki – *Działalność dydaktyczna, wychowawcza i popularyzatorska dr. Andrzeja Skalskiego*;
- Prof. dr hab. Barbara Ceranowicz, dr Ewa Kaczmarzyk – *Wkład dr. Andrzeja Skalskiego w rozwój polskiej paleontologii*.

W części wspomnieniowej głos zabrali m.in. prof. dr hab. Marcei Antoniewicz (były prezes CzTN), dr Roland Dobosz (st. kustosz Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu) oraz mgr Jerzy Zygmunt (przyrodnik, speleolog, podróżnik).

Prezentowane treści weszły w skład prezentowanego obecnie 45. tomu „Ziemi Częstochowskiej”.

W ubiegłym roku prowadzono intensywną działalność wydawniczą. Opracowano i **wydano 44. numer „Ziemi Częstochowskiej”** w postaci dwutomowej monografii poświęconej pełnej bibliografii historycznej, odnoszącej się do Częstochowy oraz szeroko pojętej ziemi częstochowskiej i obejmującej okres od czasów Jana Długosza do końca XX wieku. Jest to unikatowa pozycja w całej dotychczasowej bibliografii regionalnej. Koszt opracowania i wydania tej publikacji dofinansowany został przez Wydział Kultury Urzędu Miasta Częstochowy.

Zainaugurowano nową serię wydawniczą w postaci stosunkowo krótkich (do 90 stron objętości tekstu) popularnych i bardzo bogato ilustrowanych opracowań tematycznych (tzw. folderów), skupiających się na wybranych obiektach przyrodniczych miasta. Częstochowskie Towarzystwo Naukowe wraz z Urzędem Miejskim w Częstochowie jest współwydawcą tej cennej serii wydawniczej. Ukazał się pierwszy z **folderów przyrodniczych** pt. *Wśród miejskiej zieleni*, autorstwa Jerzego Zygmunta, Cezarego Gębickiego i Stanisława Cabały. Skierowany jest on do szerokiego kręgu czytelniczego, w tym nauczycieli i przewodników turystycznych oraz stanowi wizytówkę unikatowej przyrody Częstochowy. Został on sfinansowany przez Urząd Miasta Częstochowy oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach. Obecnie trwają prace przygotowawcze nad wydaniem dwóch kolejnych folderów, pt. *Z biegiem Warty* oraz *W leśnych ostępach Częstochowy* – tych samych autorów.

Kolejną nową pozycją wydaną w 2018 roku jest pierwszy tom **monografii przyrodniczej** pt. *Przyroda Częstochowy. Flora i fauna*. Również i w tym przypadku Częstochowskie Towarzystwo Naukowe jest – wraz z Urzędem Miasta – współwydawcą tomu. Tom zawiera skondensowane informacje o gatunkach ro-

ślin i zwierząt stwierdzonych w badaniach terenowych na obszarze miasta Częstochowy i jest efektem wszystkich dotychczasowych prowadzonych badań naukowych. Zawarte w nim treści merytoryczne będą przydatne nauczycielom, uczniom i studentom oraz wszystkim miłośnikom Częstochowy. W 2020 r. opracowany zostanie tom drugi monografii pt. *Przyroda Częstochowy. Ekosystemy i siedliska przyrodnicze*, natomiast w 2021 roku trzeci tom pt. *Przyroda Częstochowy. Zagrożenia i ochrona przyrody miasta*.

W roku 2018 Częstochowskie Towarzystwo naukowe obejmowało **honorowym patronatem** wystawy artystyczne, w tym:

- wystawę fotograficzno-malarską członków stowarzyszenia SENIOR TUR pt. *Sacrum w drewnie z elementami malarskimi*, zorganizowaną w sali o. A. Kordeckiego na Jasnej Górze, a będącą plonem trwających przez cztery lata plenerów fotograficznych, w miejscowościach dawnego województwa częstochowskiego (lipiec-sierpień 2018 r.) oraz wieńczącą 5-letni okres działalności stowarzyszenia SENIOR TUR;
- wystawę fotograficzną pt. *Gąsczyk w 4 odsłonach*, autorstwa Marka Nowaka, członka Zarządu CzTN, urządzoną w lipcu 2018 roku w Urzędzie Stanu Cywilnego w Częstochowie. Jest to już 11. indywidualna wystawa w bogatym dorobku artystycznym naszego kolegi.

Zarząd oraz grupa członków CzTN aktywnie uczestniczyli w staraniach społeczności Częstochowy, reprezentowanej przez niektóre organizacje pozarządowe, o utworzenie na stoku Przeprośnej Górki oraz położonych u jej podnóża starorzeczy warciańskich, **rezerwatu przyrody** pod nazwą „Uroczysko Gąsczyk”. Szczególną aktywność w tym zakresie przejawiał kolega Krzysztof Pierzgałski, członek naszego Towarzystwa. W ramach starań (pisma kierowane do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Katowicach, prezydenta miasta Częstochowy, Wydziału Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Leśnictwa UM w Częstochowie) współpracowaliśmy z Muzeum Częstochowskim, Ruchem Inicjatyw Społeczno-Ekologicznych „Przytulnia”, Stowarzyszeniem „Grupa Elanex”, Ligą Ochrony Przyrody oraz ze Stowarzyszeniem Twórczym „Etiuda”. Byliśmy także współautorami listu otwartego przeciw budowie parku rowerowego u podnóża Przeprośnej Górki.

Szczególną formą dorocznego promowania działań Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego w środowisku Częstochowy był aktywny udział naszej organizacji w dorocznym **pikniku rodzinnym** z udziałem wszystkich organizacji pozarządowych, społecznych i naukowych w mieście. Na naszym stoisku prezentowaliśmy dorobek wydawniczy, poczynając od pierwszych numerów naszego periodyku, aż po najnowsze monografie. Kolejny już raz CzTN zostało wyróżnione dyplomem Prezydenta Częstochowy Krzysztofa Matyjaszczyka.

Częstochowa 25 lutego 2019 r.